

Beeldend theater

Op zoek naar bezielde kunst

Jan van Gemert

Een scriptie in de vorm van een zoektocht naar bezielde kunst. Een reis langs de geschiedenis van het Nederlandse beeldend theater die tenslotte uitkomt bij de hedendaagse theatermakers. Inzichten van pioniers worden verbonden met persoonlijke bevindingen. Jaarlijks worden er vele scripties geschreven aan kunstopleidingen, maar meestal zijn deze bestemd voor een klein publiek. Kunstzone brengt de eindscriptheorie der kunsten van Marian Verdonk voor het voetlicht. Zij studeerde er cum laude mee af aan de opleiding docent Beeldende Vorming eerste graads van de Fontys Hogeschool in Tilburg.

Beeldend kunstenaar en schrijfster Charlotte Mutsaers stelde jarenlang de volgende vraag aan mensen om haar heen: 'Niet om het een of ander, maar heb jij weleens om een schilderij gehuild?' En niemand kon daar bevestigend op antwoorden. Deze uitspraak leidde voor Verdonk tot de vragen als: Is het mogelijk om door beeldende kunst een concrete emotie los te maken? Kan een dood voorwerp een levende reactie oproepen? Wanneer ervaren we bezieling, en wordt onze ziel geraakt? Deze laatste vraag is zo persoonlijk dat iedereen hem anders zal beantwoorden. Verdonks zoektocht begint bij Feike Boschma (1921), de nestor van het Nederlandse poppenspel. Het feit dat hij geen tekst gebruikt is ongehoord, hij is daarmee zijn tijd ver vooruit. De beweging is volgens hem essentieel om een pop tot leven te brengen. Voor hem is de pop een attribuut, door ermee te gaan spelen wordt er pas een verhaal verteld. Dit verhaal hoeft geen lineaire vertelling te zijn. Beeldend theater kenmerkt zich door poëzie, de associatie zonder lineaire logica. Dode objecten worden leven ingeblazen en krijgen een ziel. Verdonk vraagt zich af in hoeverre de beweging inderdaad essentieel is voor de bezieling. Is het mogelijk een verhaal te vertellen in een stilstaand beeld? Ofwel om de spanning van een tijdskunst te vangen in een voorwerp?

Met een reis langs pioniers van het beeldend theater in Nederland wordt een ontwikkeling geschetst. In de jaren zeventig die zich kenmerkten door het collectief, ontstond *Dogtroep* die vooral beeldende locatietheatervoorstellingen maakt waarbij het juist gaat om de inhoud. Het visuele spektakel, vaak ondersteund door onwaarschijnlijke installaties, is niet doel op zich. *Dogtroep* als enorm laboratorium van menselijke creativiteit om daarmee vaste kaders te doorbreken. De gevangenis in Brugge is door *Dogtroep* gebruikt

om het publiek op ontdekkingsreis mee te nemen door gangen, luchtruimtes en cellen. Daarbij zochten ze naar het verhaal vóór de gevangenis, vóór de misdaad. Over hoe het leven eruit zag van de latere misdadigers, voordat het misging. *Dogtroep* toont ook wat mensen samen voor elkaar krijgen, het was een manier van leven om intensief samen beeldend locatietheater te maken.

Aan de theorievorming over beeldend theater heeft Warner van Wely een belangrijke bijdrage geleverd nadat hij in 1988 *Dogtroep* verliet. Hij weet op ervaring gebaseerde uitgangspunten vast te leggen.

'Geen voorstellingen, maar acties. Geen vaste speelplekken maar verplaatsingen. Geen ingestudeerd stuk maar een uitgedachte actie in contrast met het beeld van het stedelijk landschap. Het gaat niet om de boodschap van de maker, maar wel om wat de maker weet op te roepen met de zijn handeling.' En over zintuigen en impulsen: 'Het is niet nodig om theater te maken alleen maar om naar te kijken, of alleen maar muziek om naar te luisteren. Het is effectiever technieken uit verschillende disciplines te combineren. Beeldende kunst, fysiektheater, muziek. De opgave is om de aspecten van deze disciplines zo te gebruiken, dat mensen er voor in beweging komen, omdat ze het willen meemaken.'

Anet van de Elzen maakt behalve beelden en foto's ook performances, waarin zij een nieuwe uitdrukingsvorm heeft gevonden. Tijdens haar performances waarbij bijvoorbeeld langdurig een lied werd gezongen communiceerde de concentratie. 'De ervaring van het doen is bij elke performance de essentie van het werk. Dat je er anders uitkomt dan je er in bent gegaan.' Van de Elzen belichaamd, zoals eerder *Trajekt Theater*, beeldende kunst in trage buitenvoorstel-

lingen en performances. Zij zien bezieling van de figuren als wezenlijk. Het zijn serieuze voorstellingen en er ontstaat een bijna sacrale sfeer. Daar tegenover staan voorstelling van beeldende kunstenaars, die min of meer een absurdistische setting creëren zoals *Hauser Orkater*, *Alex van Warmerdam* en *Vis à Vis*.

Scriptie

BEELDEND THEATER
op zoek naar bezielde kunst
Marian Verdonk
Eindscriptheorie der kunsten, mei 2010
63 pagina's

De scriptie is in te zien op
www.marianverdonk.nl.

Ulrike Quade – The Wall
Foto: Ben van Duin

poppen een belangrijke rol geven in hun voorstellingen.

Duda Paiva, die met levensgrote schuimrubberen poppen werkt, zegt dat deze figuren een speler nodig hebben om tot leven te komen, want anders blijft het een hoopje schuimrubber. De manipulator brengt ze tot leven in een geanimeerde vorm. 'Ik maak altijd een conflict tussen de manipulator en de pop. Dat kan een haat-liefde verhouding zijn, maar ook een ander emotioneel contrast. Als ik geen contrast zou gebruiken, dan zouden mens en pop hetzelfde zijn. Waarom zou ik dan een pop gebruiken?' Hij vertelt dat een pop veel beeldende mogelijkheden heeft om uit te drukken wat hij zo essentieel vindt in zijn voorstellingen. 'Een pop is een vat vol herinneringen die aan ons zichtbaar worden gemaakt om zo een verhaal te vertellen.' 'Poppen zijn een soort spiegelbeeld,' zegt Ulrike Quade, die poppen maakt, onder meer geïnspireerd op werk van Francis Bacon: 'Ik ben steeds meer op zoek naar poppen die een sfeer spiegelen. Poppen die ruimte laten, niet als archetype als de boze of de vreetzak.' Interessant is dat zij poppen een gevoel van beweging wil geven door gebruikmaking van muziek, geluiden, tekst en concentratie van de tegenoverstaande speler.

'Toch is het verhaal belangrijk,' zegt Meike van den Akker, die objecttheater maakt. 'Dit verhaal hoeft geen Aristotelische opbouw te hebben met een hoofdfiguur en een plotlijn en een duidelijke ontwikkeling. Maar er moet wel een dynamiek zijn, om een spanning te creëren. Een voorstelling is saai als de bedoeling te ver van je wegblijft.' Zij ziet poppenspel als een verruiming van de mogelijkheden als speler en wisselt ook voortdurend tussen pop-personage en haarzelf. Helemaal aan het einde van de scriptie komt Verdonk uit bij de beelden van Ron Mueck. 'De beelden zijn echter dan echt in tegenstelling tot de wassen beelden bij Madame Tussauds. Mueck maakt beelden zoals

Ruimte voor inleving

Verdonk heeft zich in haar scriptie gebaseerd op bezoeken aan veel voorstellingen. Hierdoor en door literatuuronderzoek, tentoonstellingsonderzoek komt zij dankzij de zoektocht naar bezieling steeds meer tot een afbakening.

Zo komt Verdonk weer uit waar ze begon, namelijk bij poppen- en objecttheater, waar volgens haar de beeldende kunst en theater werkelijk samen komen en leiden tot bezieling. Er volgen indringende gesprekken met theatermakers Duda Paiva, Ulrike Quade en Meike van den Akker die

Tg. Winterberg (Meike van den Akker en Marlyn Coetsier - Hysteria
Foto: Ben van Duin

Zandbeeld - Landscape performance 1
Zandbeeld - Landscape performance 2
Foto's: Marian Verdonk

wij mensen ervaren, dat wat opvalt aan een figuur wordt net iets versterkt en dat maakt ze zo levensecht. Zij omvatten een verstilde bezieling. Zo bezien is de kloof tussen beeldend theater en beeldende kunst niet zo groot. En kunnen stilstaande beelden ook een gevoel en daarmee een beweging communiceren.' Niet voor niets zegt Verdonk dan ook in het slotwoord dat de ruimte voor inleving als kern geldt voor de bezieling.

De scriptie is gebaseerd op de sterke eigen fascinatie en de daarop gebaseerde zoektocht door de geschiedenis van beeldend theater. Verdonk haakt aan bij de theoretische inzichten van makers zoals Warner van Wely. Zij verstaat hun taal goed omdat Verdonk zelf ook maker is van beeldende kunst, theatervormgeving en kostuums. Hierin zit wel een beperking omdat de theorie door deze aanpak minder is gebaseerd op een overstijgend theoretische kader van beeldende kunst en beeldend theater. Maar toch weet Verdonk dankzij het vasthouden aan haar persoonlijke onderzoeksvraag naar bezieling van beelden tot een kern te komen, met name door aan theatermakers heel gerichte vragen te stellen. Hierdoor is het een interessante en erg leesbare scriptie. Bovendien is deze visueel prachtig vormgegeven met veel ruimte voor foto's. Geen wonder dat de scriptie is genomineerd voor de Fontys Scriptieprijs. Het boekwerk verdient dan ook een grotere oplage.

Jan van Gemert is theaterdocent op het Koning Willem I College te 's- Hertogenbosch.